

Кікбаєв Д. С.

аспірант факультету психології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID: 0009-0006-1128-9366

ОСНОВНІ ПСИХОЛОГІЧНІ МЕТОДИ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У СПІВРОБІТНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

MAIN PSYCHOLOGICAL METHODS FOR THE PREVENTION OF DEVIANT BEHAVIOR AMONG LAW ENFORCEMENT OFFICERS

Актуальність і новизна дослідження зумовлені необхідністю вдосконалення системи психологічного та соціально-психологічного супроводу правоохоронної діяльності, спрямованої на узагальнення наукових і практичних досягнень у сфері профілактики девіантної поведінки правоохоронців. У дослідженні також акцентовано увагу на теоретичному обґрунтуванні профілактичних методів, спрямованих на виявлення недоліків професійно значущих якостей особистості, а також їх психологічну корекцію та розвиток засобами тренінгових підходів.

Метою статті є визначення сучасних психологічних підходів і методів профілактики ризику виникнення девіантної поведінки у правоохоронців. Завдання дослідження полягають у визначенні профілактичних методів, що застосовуються в системі соціально-психологічного супроводу, виокремленні ключових підходів, визначенні компонентів структури особистості, які підлягають профілактичному впливу, а також наданні практичних рекомендацій щодо розроблення програм профілактики.

Дослідження показало, що одним із найбільш ефективних методів психологічної корекції та розвитку професійно значущих якостей є професійно-психологічний тренінг, максимально наближений до реальних умов службової діяльності. Такий тренінг сприяє корекції дезадаптивних поведінкових установок і порушень емоційно-вольової, когнітивної та мотиваційної сфер.

Психопрофілактичні заходи переважно охоплюють когнітивно-поведінкову, комунікативну, емоційно-вольову та мотиваційну сфери особистості. Ефективні тренінгові програми мають включати психофізіологічні підходи, елементи когнітивно-поведінкової терапії, розвиток комунікативних навичок, тренінги асертивності, рефлексивні практики, аутогенне тренування, техніки розвитку емоційного інтелекту, групові заняття особистісного зростання, логотерапію та психологічне консультування.

Ключові слова: девіантна поведінка, професійна деформація, професійне вигорання, профілактика, психотренінг, особистість.

The relevance and novelty of the study are обусловлены the need to improve psychological and socio-psychological support systems in law enforcement, aimed at generalizing scientific and practical achievements in preventing deviant behavior among officers. The study also emphasizes the theoretical substantiation of preventive methods focused on identifying deficiencies in professionally significant personality traits, as well as their psychological correction and development through training-based approaches.

The aim of the article is to determine contemporary psychological approaches and methods for preventing the risk of deviant behavior among law enforcement officers. The objectives include identifying preventive methods used within socio-psychological support systems, defining key approaches, specifying personality components subject to preventive influence, and providing practical recommendations for developing prevention programs.

The study demonstrates that one of the most effective methods of psychological correction and development of professional qualities is professional psychological training that closely simulates real working conditions. Such training contributes to modifying maladaptive behavioral attitudes and addressing disturbances in emotional-volitional, cognitive, and motivational domains.

Psychoprophylactic measures primarily target cognitive-behavioral, communicative, emotional-volitional, and motivational domains. Effective training programs should include psychophysiological approaches, elements of cognitive-behavioral therapy, communication skills development, assertiveness training, reflective practices, autogenic training, emotional intelligence enhancement techniques, group-based personal development sessions, logotherapy, and psychological counseling.

Key words: deviant behavior, prevention methods, psychological training, personality, social work psychology.

Постановка проблеми. Забезпечення психологічної стабільності особового складу правоохоронних органів передбачає системну роботу з попередження проявів девіантної поведінки, а психологічні служби при цьому відіграють ключову роль у ранньому виявленні ризиків та їх профілактиці [20].

Питання девіантної поведінки, профілактики і психокорекції представлені в роботах багатьох провідних вчених-психологів. Зокрема, роботи Д. О. Александрова та О. А. Левенець, в рамках діяльнісного підходу до вивчення особистості співробітника поліції, обґрунтовують необхідність зміц-

нення у нього професійно значущих психологічних якостей, що сприяє, як успішної адаптації до професійної діяльності, так і резистентності до ризик-факторів. Вчені, в тому числі, Ю. В. Александров, З. Р. Кісіль, В. С. Медведєв (психолого-юридичний підхід), В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко (психолого-педагогічний підхід), О. І. Кудерміна, Л. І. Мороз (особистісний підхід), В. А. Лефтеров, А. В. Тимченко (соціально-психологічний підхід), О. М. Бандурка, С. П. Бочарова, О. В. Землянська (психолого-управлінський підхід) розглядає профілактику професійної деформації і девіантної поведінки в цілому у правоохоронців як обов'язковий елемент системи забезпечення правоохоронної діяльності.

Проте, вивчення сучасних методів профілактики девіантної поведінки не втрачає своєї актуальності в силу динаміки розвитку самого об'єкта соціальної роботи як науки, яким є соціальна реальність, процеси і явища, безпосередньо стосуються життєдіяльності, як особистості, так і конкретних соціальних груп і громад. Зміна компонентів об'єкта пов'язана з впливом психологічних, економічних та управлінських факторів, які, в свою чергу, обумовлюють формування цілей і завдань соціальної роботи, спрямованої на запобігання асоціальної поведінки, діагностичними, терапевтичними, профілактичними та реабілітаційними методами [22].

Мета і завдання дослідження. Метою статті є визначення основних сучасних психологічних методів профілактики ризиків виникнення схильності до девіантної поведінки у правоохоронців.

Завданнями статті поставлено позначити методи профілактики девіантної поведінки, що застосовуються в системі соціально-психологічного супроводу правоохоронної діяльності; виділити основні методи профілактики девіантної поведінки; позначити компоненти структури особистості правоохоронця, що підлягають профілактичному впливу; представити практичні рекомендації до складання програм профілактики ризиків виникнення схильності до девіантної поведінки у правоохоронців.

Методи наукового дослідження, що застосовуються в даній статті: теоретичне узагальнення, системний аналіз, порівняльний аналіз джерел і синтез аналітичних даних.

Актуальність статті обумовлена необхідністю вдосконалення системи психологічного супроводу та соціально-психологічного забезпечення правоохоронної діяльності, спрямованої на узагальнення науково-практичних досягнень у сфері профілактики девіантної поведінки правоохоронців.

Наукова новизна даної роботи пов'язана з теоретичною обґрунтованістю застосування основних методів профілактики девіантної поведінки, спрямованих на виявлення порушень базових професійно значущих якостей особистості правоохоронця, їх психологічну корекцію та зміцнення засобами тренінгових технологій.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні в Україні впроваджують чимало психологічних програм профілактики негативних психологічних

явищ, які виникають під впливом специфічних умов правоохоронної діяльності, що охоплюють широкий спектр різноманітних підходів, методів і стратегій. Так, структура програми профілактики корупційної поведінки, запропонована І. Ларіоновою, включає: а) діагностичний блок, призначений для оцінки рівня антикорупційної стійкості, в тому числі з використанням поліграфа при відборі кандидатів на керівні посади; б) психопрофілактичний блок, який передбачає проведення лекцій і дискусій про причини і наслідки корупції, розвиток правової грамотності, організацію круглих столів, консультацій, поширення пам'ятників, а також кейсів щодо виявлення корупційних дій; в) психокорекційний блок (тренінг), що складається з підготовчого етапу, спрямованого на виявлення базових переконань учасників, основного етапу і рефлексивного етапу, орієнтованого на самоаналіз, групове обговорення і фіксацію особистих змін. Тобто, ключова роль професійно-психологічного тренінгу як системи вправ, спрямованих на розвиток значущих якостей і оволодіння професійними прийомами, полягає в підвищенні ефективності роботи особового складу правоохоронного органу [13].

Професійно-психологічний тренінг є ефективним для профілактики девіантної поведінки, корекції та розвитку професійних навичок. Він поєднує лекції, кейси, рольові ігри, вправи й консультування, максимально наближені до реальної роботи. Тренінг виявляє прогалини у знаннях, коригує мотивацію й установки, спираючись на активність учасників, партнерство, щирість і конфіденційність. Важливим елементом є зворотний зв'язок для попередження ризиків девіації. Методи психотренінгу включають ігрові, дискусійні, презентаційні, експериментальні, психотехнічні, психодіагностичні підходи, які спрямовані на психокорекцію когнітивної, емоційно-вольової та мотиваційної сфери.

Д. О. Александров і О. А. Левенець [1] виділили кілька базових напрямків для розробки психологічної тренінгової програми допомоги правоохоронцям в екстремальних умовах діяльності:

– *поведінкова психотерапія* при корекції посттравматичних стресових розладів. В основі даного виду терапії положення про не обов'язковість пошуку причин психологічної проблеми. Необхідно сформулювати і зміцнити здатність до самоконтролю. Поведінкова терапія спрямована на зменшення або припинення небажаної поведінки. Наприклад, техніками зняття тривожності, методом систематичної десенсибілізації, методом занурення, методом імплузії;

– *когнітивна психотерапія* вважає, що психопатологія виникає через помилкову оцінку подій; її виправлення допомагає змінити емоції клієнта. Метод вчить реагувати по-новому на тривожні ситуації і позбавлятися від ірраціональних суджень. Когнітивна терапія допомагає коригувати стереотипні думки та поведінку на основі спотворених уявлень. Мета терапії-усвідомити і змінити помилкові установки;

– *психодинамічна психотерапія* фокусується на внутрішньоособистісних конфліктах, що виникають через невідповідність між цінностями особистості та травматичною реальністю. Основні методи включають дослідження цінностей і потреб, усвідомлення конфліктів, емоційне відреагування витіснених подій і відновлення цілісності Я, самоповаги і самоконтролю, розвиток особистої відповідальності. При цьому широко використовуються проєктивні методики;

– *клієнт-центрована психотерапія* спрямована на повне переживання психотравмуючої ситуації, від відчуття психологічного дискомфорту на початку кризи, пошуку рішення щодо виходу з психотравмуючого стану, що ускладнює перебіг кризи і викликає його загострення у формі самоізоляції і відчуженості, що зазвичай призводить до ефемерних спроб поліпшити емоційно-травмуючий стан, і аж до депресії, коли людина не може самостійно впоратися з проблемою і вдається до допомоги терапевта для пошуку виходу з кризи;

– *логотерапія* заснована на пошуку сенсу людського існування в зв'язку з його втратою через психотравми, яка не тільки спотворює усталений побут, а й деформує світогляд людини, що може обумовлювати виникнення симптомів ноогенних неврозів. Як правило, використовується методика сократівського філософського діалогу, що стимулює самостійно знаходити сенс існування шляхом роздумів і відповідей на питання.

Ефективність психотренінгу визначають засвоєння механізмів саморегуляції та самоконтролю. Д. О. Александров і О. А. Левенець відзначає три основні напрямки зміцнення професійно значущих психологічних якостей особистості правоохоронця: розвиток внутрішнього мовлення, вміння долати труднощі і зберігати цілеспрямованість, набуття самовладання і самоконтролю. Розвиток цих якостей забезпечує можливість швидкого заспокоєння, відновлення і активізації [1].

До профілактичних заходів відноситься проведення психологічної діагностики працівників правоохоронних органів з метою раннього виявлення потенційних ризиків девіантної поведінки. Психодіагностичне обстеження також є необхідним для оцінки ефективності тренінгових програм.

Так, за результатами емпіричних досліджень Д. С. Кікбаєва психологічних факторів девіантної поведінки у правоохоронців на основі батареї методик, що включає також діагностичний інструментарій визначення рівня професійної деформації В. С. Медведєва і схильності до поведінки, що відхиляється А. Н. Орла (адаптація Д. О. Александрова) у формі подолання норм і правил, адиктивної поведінки, схильності до саморуїнної та самошкодуючої поведінки, агресії і насильства, схильності до втрати вольового контролю емоційних реакцій і делінквентної поведінки, дозволили стверджувати, що схильність до перерахованих форм девіантної поведінки обумовлена дисбалансом індивідуально-психологічних і соціально-психологічних факторів.

У тому числі виявлені такі предиктори дезадаптивної поведінки, як внутрішня невладштованість, самознищення, ворожість, образливість, дратівливість, підозрілість, аутоагресія, агресивність, фізична агресія, непряма агресія, вербальна агресія, загальна дезадаптивність, неприйняття інших, емоційний дискомфорт, порушення дзеркальне Я, ескапізм, конфліктність, закритість, емоційна нестійкість, напруженість, тривожність, недовірливість [8; 9].

Також, емпіричні дослідження дозволили виділити дев'ять базових психологічних факторів порушення професійно значущих якостей особистості правоохоронця: емоційна нестійкість, чутливість, ригідність мислення, закритість, замкнутість, екстернальність, домінантність, егоцентризм, ворожість [9].

Таким чином, ми бачимо, що методи профілактики та корекції девіантної поведінки повинні ґрунтуватися на достовірній та валідній психологічній діагностиці.

Обговорення. З. Р. Кісіль, Т. І. Дучимінська і М. Ю. Микитюк, А. В. Тимченко, М. І. Мушкевич вказують, що психоемоційна напруженість співробітника поліції пов'язана з тривалим впливом стресогенів. При цьому поведінка людини в стресі залежить від ступеня значущості ситуації і від психологічної структури особистості, що вимагає розвитку стресостійкості особистості правоохоронця [5; 10; 11; 12; 21; 24].

Євсюков О. П., Куфлієвський А. С., Лебєдв Д. В. та співавтори, відзначаючи складність і умовність диференціації стресу та емоційних станів при вивченні і аналізі психологічних факторів, що збільшують ризик порушення психологічної адаптації працівників екстремальних професій, вказують на необхідність вдосконалення роботи з протидії симптомам постстресових порушень [7].

Магдисюк, Л. І., та Федоренко, Р. П., у діяльності соціально-психологічної служби виділяють такий важливий напрямок психологічної допомоги, як консультування, яке за своїми завданнями наближається до просвітницької та профілактичної діяльності [19].

Л. В. Левицька, Н. В. Лігун і З. Р. Кісіль, А. В. Юдіна відзначають, що з метою профілактики девіантної поведінки необхідно професійно самовдосконалюватися, розвивати навички саморегуляції і загального саморозвитку, оскільки екстремальний характер правоохоронної діяльності нерідко викликає психосоматичні розлади [14; 18; 25].

В. К. Гаврилькевич та С. Л. Крук рекомендують з метою профілактики суїцидальних проявів спрямовувати зусилля на комплексну роботу за двома напрямками: 1) покращення соціально-правового захисту, матеріально-технічного забезпечення, створення комфортних умов служби, запобігання конфліктам, навчання персоналу виявленню ознак суїцидальної поведінки тощо.; 2) психологічне спостереження, раннє виявлення осіб у групі ризику, створення мережі психологічних консультацій, емоційна підтримка, програми реабілітації та групи взаємодопомоги, особливо для учасників бойових дій [4].

В. І. Босько пов'язує ефективність роботи правоохоронців із індивідуально-психологічними особливостями, що слід враховувати при відборі кадрів [3].

В. О. Лефтеров виділяє педагогічні, соціальні, психологічні, економічні, моральні, фізичні, духовні, культурні засоби, що сприяють особистісно-професійному зростанню фахівця. При цьому зазначає, що психотренінг, психокорекція і психотерапія є основними методами психологічного впливу як на особистісний, так і на професійний розвиток людини. У зв'язку з цим, має принципове значення поєднання всіх заходів психопрофілактики схильності до девіантної поведінки у вигляді різних психологічних тренінгових програм [15; 16; 17].

В. В. Доценко пропонує спрямовувати профілактичну роботу на зміцнення таких якостей, як самоповага, життєстійкість, розвивати в собі толерантність до невизначеності, силу «Я-концепції», копінг-поведінку, активні життєві установки, локус контролю, осмисленість життя, особистісні якості [6].

Л. І. Мороз стверджує, що цілі тренінгу мають бути орієнтовані на практичний результат і розвиток професійних якостей. Поєднання різних наукових підходів допомагає виявити суб'єктивне сприйняття особистістю суспільних відносин і обрати ефективні методи психологічної корекції [20].

І. М. Охрімченко, досліджуючи системи підготовки поліцейських у закордонних країнах, встановив, що для кар'єрного зростання необхідно володіти не лише інтелектом та здатністю до постійного навчання, а й умінням аналізувати різні способи вирішення проблем і обирати найбільш ефективний. Важливими рисами також є впевненість, психоемоційна стійкість, рішучість, врівноваженість, самоконтроль у стресових і конфліктних ситуаціях, розвинені комунікативні навички, здібність налагоджувати довірливі стосунки, справедливість, чесність, сумлінність та багато інших якостей [23].

Разом з тим, дослідники відзначають, що реалізація завдань практичної психологічної допомоги нерідко супроводжується певними труднощами. Серед них небажання або нездатність клієнта самостійно справлятися з психологічною проблемою або звертатися за допомогою до фахівця, недостатнє розуміння суті проблеми і методів психокорекції, недостовірність наданої інформації, труднощі в постановці цілей роботи, а також складності у встановленні психологічного контакту і управлінні індивідуальним і груповим поведінкою [26; 20].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи практико-орієнтовані рекомендації, при розробці тренінгової програми для співробітників правоохоронних органів, необхідно спиратися на наступні положення:

– співробітник правоохоронних органів розглядається як зріла, що сформувалася особистість, що

володіє комплексом психологічних якостей, необхідних для успішної професійної діяльності;

– співробітник мотивований на професійний і особистісний розвиток і при виникненні ризику девіантної поведінки готовий до вирішення психологічних проблем;

– психологічна допомога на етапі виявлення прихованих ознак формування девіацій, не пов'язаних зі стійкими психічними і поведінковими порушеннями, спрямована на відновлення балансу особистості засобами психологічного впливу;

– психологічна підтримка співробітників забезпечується компетентним кадровим складом і достатньою матеріально-технічною базою.

Психопрофілактичні заходи для співробітників правоохоронних органів в більшості своїй охоплюють когнітивно-поведінкову, комунікативну, емоційно-вольову і мотиваційну сферу.

Основні тренінгові методики, спрямовані на корекцію поведінки, що відхиляється, включають психофізіологічні методи, елементи когнітивно-поведінкової терапії, вправи на розвиток комунікативних умінь, асертивні тренінги, практики усвідомленості, аутотренінг, техніки підвищення емоційного інтелекту, групові заняття особистісного зростання, логотерапію, психологічне консультування.

Проаналізувавши представлений матеріал, можна зробити висновок, що успішність тренінгів профілактики девіантної поведінки залежить від комплексного використання методів, які охоплюють: соціально-психологічні аспекти (створення умов і сприятливого середовища), педагогічні прийоми (навчання, формування знань, навичок, підвищення компетентності), індивідуально-психологічні стратегії (робота з мотивацією, емоціями, установками особистості і корекцією поведінки).

Таким чином, ми виділили основні напрямки роботи в області профілактики та психологічної корекції девіантної поведінки у правоохоронців, що визначають подальші дослідження:

1) психологічна діагностика, як спосіб раннього виявлення ризиків девіантної поведінки у співробітників правоохоронних органів;

2) психологічний тренінг, як засіб зміцнення і розвитку професійно значущих якостей, а також спосіб психокорекції при первинних ознаках прояву схильності до девіантної поведінки;

3) психологічна корекція, як комплексна програма інтенсивного впливу на особистість з явними проявами схильності до девіантної поведінки методами психотренінгу і психотерапії без медикаментозного втручання, при бажанні клієнта і його активній участі;

4) психологічна терапія – при стійких формах девіантної поведінки, зазвичай застосовується в комплексі з психіатричними методами лікування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Александров Д. О., Левенець О. А. Психологічне забезпечення оперативної службової діяльності працівників міліції. Частина 7. Тренінгові технології формування професійно значущих якостей працівника ОВС: навчально методичний посібник. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2015. 127 с.
2. Бандурка А. М., Бочарова С. П., Землянська Є. В. Основи психології управління. Харків: Ун-т внутр. справ, 1999.
3. Босько В. І. Профілактика емоційного вигорання в екстремальних психологів методами самопізнання і самодопомоги Н. Пезешкіана: дис. д-ра філос. наук. Харків: Національний університет цивільного захисту України, 2023. 270 с. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/18411>
4. Гаврилькевич В. К., Крук С. Л. Причини і профілактика суїциду в правоохоронних органах: огляд наукових публікацій // Наукові перспективи. 2025. № 1 (55). С. 1722–1736. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-1\(55\)-1722-1736](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-1(55)-1722-1736)
5. Дучимінська Т. І., Микитюк М. Ю. Теоретичний аналіз психологічних особливостей професійного стресу в діяльності працівників поліції // Психологічні студії. 2023. № 2. С. 78–83. DOI: <https://doi.org/10.32782/psych.studies/2023.2.10>
6. Доценко В. В. Психологічні ресурси стресостійкості майбутніх правоохоронців // Право і безпека. 2018. Т. 66. № 3. С. 14–20. URL: <https://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/article/view/56/46>
7. Євсюков О. П., Куфлієвський А. С., Лебедев Д. В. та ін. Екстремальна психологія: підручник. Київ: Август Трейд, 2007. 502 с.
8. Кікбаєв Д. С. Чинники соціально психологічної дезадаптації осіб з девіантною поведінкою // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія. 2025. № 1 (21). С. 56–65. DOI: [https://doi.org/10.17721/BPSY.2025.1\(21\).7](https://doi.org/10.17721/BPSY.2025.1(21).7)
9. Кікбаєв Д. С. Індивідуально психологічні чинники ризику виникнення схильності до девіантної поведінки у правоохоронців // Габітус. 2025. № 80. С. 132–137. DOI: <https://doi.org/10.32782/hbts.80.25>
10. Кісіль З. Р., Кісіль Р. В. Професійний стрес працівників Національної поліції України: психологічний вимір // Соціально правові студії. 2021. № 4 (14). С. 190–196. DOI: 10.32518/2617-4162-2021-4-190-196.
11. Кісіль З. Р., Кісіль Р. В. Психоемоційна напруженість як детермінанта професійної деформації працівників Національної поліції України // Соціально правові студії. 2021. № 3 (13). С. 177–188. DOI: 10.32518/2617-4162-2021-3-177-188.
12. Кісіль З. Р. До питання формування психологічної стійкості співробітників Національної поліції України // Психологія особистості фахівця в умовах воєнного часу та поствоєнної реабілітації: матеріали VIII Всеукраїнської науково практичної конференції. Львів, 2023. С. 135–139. URL: https://dSPACE.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/65011/1/27_10_2023.pdf#page=135
13. Ларіонова І. Програма профілактики корупційної поведінки персоналу сектору безпеки і оборони України // Теорія і практика управління соціальними системами. 2023. № 1. С. 116–128. URL: <http://tipus.khpi.edu.ua/article/view/278624>
14. Левицька Л. В. Засоби саморегуляції психоемоційної напруженості у військовослужбовців // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Психологія. 2023. № 4. С. 5–8. DOI: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.4.1>
15. Лефтеров В. А. Типова програма тренінгу Комунікація Стрес Безпека. Одеса, 2004. 37 с. URL: <https://dSPACE.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/22e95bc3-0de5-4c9e-b5d3-069098fd0a71/content>
16. Лефтеров В. О. Психологічні тренінгові технології в органах внутрішніх справ // Методологія психотренінгу та його використання у професійно психологічному розвитку персоналу. 2008. С. 240. URL: <https://dSPACE.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/04e0af73-f1e4-4f6f-ab04-94c124b88e64/content>
17. Лефтеров В. А. Особистісно професійний розвиток фахівців екстремальних видів діяльності засобами психологічного тренінгу // Психологія і суспільство. 2012. № 2. С. 91–107. URL: <https://dSPACE.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/86ead726-9693-41fb-b718-2bf68d4f1ade/content>
18. Лигун Н. В., Кісіль З. Р. Психологічна стійкість працівника національної поліції України // Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві: матеріали конференції. Львів, 2022. С. 195–199. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/lnshi69/0050386.pdf#page=195>
19. Магдиський Л. І., Федоренко Р. П. Медико психологічне консультування: навчально методичний посібник. Луцьк: Вежа Друку, 2020. 332 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/18737/1/med_psyhol_kons.pdf
20. Мороз Л. І. Розвиток комунікативних умінь: посібник для ведучих тренінгу. Київ, 2004. 112 с.
21. Мушкевич М. І. Поняття професійного стресу і причини його виникнення // Особистість в екстремальних умовах. Львів, 2012. С. 160–164. URL: <http://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/1425>
22. Омельченко С. О., Тернопільська В. І., Чернуха Н. М. та ін. Соціальна робота: реалії та виклики часу: навчально методичний посібник. Слов'янськ: Вид во Б. І. Маторіна, 2021. 229 с.
23. Охріменко І. М. Особливості підготовки поліцейських в умовах реформування системи МВС України // Особливості підготовки поліцейських в умовах реформування системи МВС України: матеріали I міжнародної науково практичної конференції (м. Харків, 20 травня 2016 р.). Харків: ХНУВС, 2016. 175 с.
24. Тімченко О. В. Професійний стрес працівників органів внутрішніх справ України: автореф. дис. д-ра психол. наук. Харків, 2003. 35 с. URL: <http://dSPACE.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2716>
25. Юдіна О. В. Профілактика психологічної напруженості як один із напрямів професійно психологічної підготовки // Наука і освіта. 2005. № 1. С. 51–53. URL: <http://dSPACE.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/4142/1/Yudina.pdf>
26. Beck A.T., Freeman A., Davis D.D. Cognitive therapy of personality disorders. 2nd ed. New York: The Guilford Press, 2004. 412 p. URL: http://www.espaciocvirtualctd.weebly.com/uploads/3/0/7/7/30779661/aaron_t_beck_md_edd_arthur_freeman_edd_denise_bookos-z1.org.pdf

Дата першого надходження статті до видання: 25.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026